

DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR DE INTERPRETARE A EUFEMISMELOR (ÎN BAZA DISCURSURILOR MEDIATICE)

Oxana CHIRA, *Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova*

Rezumat: Prin intermediul textelor publicistice, studenții fac cunoștință cu complexitatea lingvistică obiectivă a culturii și a civilizației unei limbi. Adesea cuvintele din textul publicistic sînt selectate în funcție de intenția publicului: de a camufla anumite realități, de a incita sau de a bulversa cititorul etc. Toate aceste tipuri de intenție emițătorul le „materializează” și cu ajutorul eufemismelor. Fiind un fenomen prea mult timp neglijat în literatura de specialitate, analiza diverselor manifestări ale eufemismelor ar putea contribui la elucidarea unor aspecte legate de emițător, astfel încît să marcheze realitatea, în special, cînd referirea se face la aspectele politice.

Cuvinte-cheie: *eufemism, text publicistic, limba de lemn, corectitudine politică, eufemizare, tabu, interdicție de limbaj.*

Résumé: Par le biais des textes médiatiques, les étudiants se confrontent à la complexité langagière objective propre à une langue en tant qu'elle est ancrée dans un cadre culturel et civilisationnel donné. Souvent, les mots employés par les medias sont choisis par le publiciste en ayant une intention: pour masquer la réalité, pour inciter ou pour bouleverser le lecteur. Tous ces types d'intention sont «matérialisés» par le locuteur à l'aide des euphémismes. En

étant un phénomène négligé dans la littérature de spécialité, l'analyse de diverses manifestations des euphémismes pourrait contribuer à élucider des aspects concernant le locuteur dans une manière de masquer la réalité, spécialement quand on fait référence aux aspects politiques.

Mots-clés: euphémisme, discours médiatique, langue de bois, politiquement correct, euphémisation, tabou, interdiction de langage.

*„Eufemismele sînt adevăruri neplăcute date cu parfum diplomatic”.
(Quentin Crisp)*

Aproape e unanim acceptat că eufemismul este o unitate a limbii ce se caracterizează printr-o evidentă confuzie, permițîndu-i să atenueze estimarea negativă a denotatului. De exemplu, *a disponibiliza* în loc de „a concedia”, *suicid* în loc de „sinucidere”, *cea mai veche meserie din lume* în loc de „prostituție” sînt unități ce denotă, evident, o aproximație semantică. În același timp, prezentînd denotatul în culori „roz”, eufemismul nici pe departe nu denaturează autenticitatea mesajului. Ceea ce am dori să remarcăm în mod special e faptul că eufemismul este un fenomen ce se utilizează în toate stilurile limbii (inclusiv cel științific). Consemnînd frecvența înaltă a eufemismelor în diverse stiluri ale limbii, trebuie să remarcăm, totodată, că ele se simt „ca la ele acasă” în stilul publicistic, referindu-se la diverse domenii: religios, politic, economic etc. Indiscutabil, funcția eufemismului diferă de la un domeniu la altul. De exemplu, eufemismul din domeniul religios, menajînd ascultătorul, are funcția de a evoca realitatea (*ne-a părăsit* „a murit”, *lucifer* „dracul”), iar cel din domeniul politic are funcția de a masca realitatea (*operațiunea Silentio*¹, *bugete negre*²). Ca atare, funcția eufemismului depinde în mare măsură de intenția vorbitorului, de mediul social în care este utilizat, de timpul și de interdicțiile ce apar în perioada respectivă în societate etc.

De cele mai multe ori, cuvintele și expresiile eufemistice din textul publicistic sînt selectate de emițător astfel, încît să mascheze realitatea, în special, cînd acestea se referă la aspecte care pot să „jeneze” pe cineva.

După cum se știe, evoluția societății determină variate schimbări și în cadrul limbii. Printre factorii ce condiționează evoluția societății se numără și cei care se referă la interdicțiile de diversă natură, acestea, de regulă, deosebindu-se de la o epocă la alta. În general, după cum menționează S. Sorlin, „eufemismul normal are un scop etic, iar eufemismul corect politic are un scop moral: o instanță superioară decide ceea ce trebuie de spus și deci ceea ce se face, reintroducîndu-se, astfel tabuurile” [Sorlin 2010: 95].

Așa cum remarcasem, eufemismele se caracterizează printr-o anume opacitate semantică. În cazul textelor publicistice, pot fi invocați mai mulți factori ce duc la neînțelegerea lor:

- caracterul problematicii din sfera publicistică (studentii au nevoie de perceperea relației dintre emițător – cod – canal - mesaj – receptor – realitatea din diverse sfere publicistice);
- denaturarea prezentării autenticității politice (stilul publicistic abundă, de obicei, în abstracțiuni, generalizări, speculații – lucru ce își lasă amprenta asupra înțelegerii univoce a evenimentelor descrise);
- lipsa anumitor dexterități de citire a unui text publicistic (dezinteresul și indiferența față de materialele publicistice a tineretului, abundența verbală care împiedică comprehensiunea textelor publicistice și analiza lor la nivel paratextual, intratextual, intertextual, metatextual etc.);
- preferința tînarului cititor pentru o exprimare indecentă, nepoliticoasă (folosind cuvinte „buruie- noase”, obscene, scandaloase, ei sînt mai lesne înțeleși de semenii lor).
- durata scăzută de utilizare a eufemismelor și rapiditatea de substituire a lor (de exemplu, *lovitură*, *operațiune*, *conflict armat* etc. utilizate pentru lexemul „război”).

E lucru știut că informația din presă nu e una permanent obiectivă, ci e transmisă deseori cu o doză de subiectivism, iar mesajul, datorită eufemismelor, devine mai atractiv, mai mascat, ca în următoarele exemple: „România nu e în criză”, ci *la răscruce*; „Inflația nu e catastrofală”, ci *peste prognozele guvernului*; „Economia nu e falimentară”, ci *în regres*; Cadrele nu „se eliberează din funcție”, ci se *optimizează*. Lesne putem deduce în baza exemplelor de mai sus că este necesar și recomandabil ca studentii, analizînd esența și caracteristicile stilului publicistic sub aspect aplicativ pe texte propuse din presă, să compare aceste texte din presa națională și internațională prin diverse provocări și modalități. E plauzibil antrenarea ludicului în scopul dezvoltării competențelor de a identifica și de a interpreta eufemismele și

¹*Operațiunea Silentio* înseamnă lovitură de stat pregătită pentru a-l readuce pe regele Mihai pe tron în 1990 [Lumea, nr. 12, 2009, p. 16].

²*Bugete negre* sînt fonduri pentru realizarea de proiecte secrete experimente militare, problemele extraterreștrilor etc. [Lumea, nr. 4, 2010, p. 23].

rolul lor. Pornind de la definiția „competența este capacitatea unei persoane sau a unui grup de persoane de a realiza o sarcină de învățare, profesională sau socială la un nivel de performanță prestabilit de un standard într-un context dat” [Limba și literatura română 2010: 8-9], putem să perseverăm, în baza competențelor de comunicare ale studentului, pe dezvoltarea competențelor de cultură generală. Acest lucru va determina încadrarea studentului într-un mediu social de activitate iar, indirect, va impulsiona dezvoltarea anumitor competențe de interpretare și de receptare a eufemismelor. Utilă pentru dezvoltarea competențelor de interpretare a eufemismelor la studenți ar fi *metoda cubului*, propunându-le în acest scop, să realizeze șase sarcini:

- să definească eufemismul;
- să analizeze eufemismul în contextul dat;
- să compare eufemismul respectiv cu alți termeni lexicali;
- să asocieze eufemismul respectiv cu alte unități ale limbii;
- să descrie situația în care mai poate fi utilizat eufemismul dat;
- să demonstreze că eufemismul respectiv aparține stilului publicistic.

La cursurile de lexicologie, stilistică, la orele practice de limbă străină și de traducere aplicată ar fi recomandabil, la nivel de sugestie, ca studentul să capete abilități de analiză lexicală a textului publicistic prin identificarea eufemismelor. Făcînd uz de *metoda substituției*, studentul își îmbogățește vocabularul, conștientizează rolul eufemismelor în comunicarea orală și scrisă. Astfel, s-ar putea să li se propună studenților să identifice și să substituie eufemismele din următorul text publicistic (ne referim la eufemismele culese cu italice): „Un (...) jurnalist lansat acum doi ani de ziaristi de investigație afiliați la organizația Civic Media, pe tema *sfrîștitului abrupt al vieții* ziaristului și omului politic Mihai Eminescu a dat recent roade neașteptate. Ipoteza *lichidării sale fizice* a fost lansată ca o temă de anchetă de către ziaristi și cercetători *de marcă* care au pornit un demers investigativ, dedicat «colegului de breaslă» Mihai Eminescu” [Lumea 2010: 26].

Pentru a dezvolta competențele de receptare și de interpretare a eufemismelor, studentul are nevoie de cunoștințe privind modul lor de formare. Ca atare, se disting trei procedee de formare: internă; externă; mixtă.

1) Dintre procedeele interne fac parte deraierea lexicală, diminutivele, abrevierile, siglele, derivarea lexicală, compunerea, reduplicarea.

a) *Deraierile lexicale* reprezintă un fenomen lexical realizat conștient de un vorbitor în vederea eufemizării exprimării: „evreul ceh care a *defectat* (= a dezertat)”; „îmi retrag *curvinele* (= cuvintele false)”, „pot *debila* (= debita)”. În această categorie putem încadra substituirea unui cuvînt vulgar cu altul, chiar dacă termenii nu mai au în comun decît prima silabă (de exemplu: du-te în *pisici*). În legătură cu fenomenul în discuție, trebuie să menționăm că „unele substituiri eufemistice sînt foarte stabile și transparente (de exemplu, *cacao* în *a se face de cacao*)” [Zafiu 2010: 82].

b) *Diminutivele* sînt eufemismele formate cu ajutorul unui sufix diminutival. Rolul eufemismelor diminutive este, ca și al eufemismelor în general, de a exprima ideea peiorativă de micime a realiei sau a însușirilor acesteia într-un mod atenuat camuflat. Astfel, deși se referă la persoane ce sînt în etate și ocupă o poziție socială deosebită, sufixele diminutivele *-el, -uș, -ică* din structura numelor proprii Irinel, Ionuț, Mircică ne sugerează nu numai lipsa de maturitate personală, dar și atitudinea ironică față de gradul de inteligență a persoanelor respective. Dintre sufixele diminutivele ce se folosesc la crearea eufemismelor mai fac parte *-aș (milităraș, doftoraș, scriitorăș, învățătorăș), -țic (bucățică bună „femeie de o moralitate ușoară”), -țel (făcuțel „beat”)*.

c) *Abrevierea* este un procedeu productiv de formare a eufemismelor. De exemplu *fisc* „inspectorat fiscal”, *HIV-1*, „diagnoza SIDA”, *persoana VIP* sau *sala VIP*, afișate în aeroport sau restaurant, grupează oamenii în importanți și mai puțin importanți, de marcă sau simpli. De multe ori, nici nu se cunosc termenii abrevierii și, ca atare, decodarea lor nu este posibilă. Astfel, *GAC, SMT, DM, PCR* sînt doar cîteva exemple de abrevieri cărora puțini vorbitori le mai pot identifica termenii de referință. (*GAC* „gospodărie agricolă colectivă”, *SMT* „Stațiunea de Mașini Agricole și de Tractoare”, *DM* „marcă germană”, *PCR* „Partidul Comunist Român”).

d) *Sigla* este un procedeu lexical-formativ la modă în prezent, utilizat abil de jurnaliști la crearea eufemismelor. Astfel, cunoscuta siglă *P.C.R.* („Partidul Comunist Român”) substituie la ora actuală formula *pile, cunoștințe, relații*, iar *T.B.C.*, denumirea unei maladii, devine sigla pentru *tutun, băutură, cafea*.

e) Cel mai productiv mijloc de formare a eufemismelor este *derivarea*, fapt ce se datorează, în bună parte, unor sufixe bine reprezentate în limba română *-ărie (mînărie „escrocherie”); -ist (extremist „terorist”); -istă (borduristă, centuristă, traseistă „prostituată”); -tor (mișcători „păduchi”); -taș (băiețaș „golan”)* etc. Există și eufemisme formate cu ajutorul prefixelor negative: *a- (amoral „decăzută”); ne-*

(*nevăzător* „orb”); *in-* (*bolnav intransportabil* „bolnav grav”); *dez-* (*dezabilități de auz* „surd”); *supra-* (*supraponderală* „grasă”) etc.

f) *Compunerea*, ca procedeu de formare a eufemismelor, constă în combinarea a două sau mai multe cuvinte-bază, cu sau fără intervenția formativelor. Eufemismele compuse sînt un rezultat al unui joc de cuvinte, al unui calc sau al unei expresii cu caracter ironic și pot avea diverse structuri:

Verb + substantiv: un *pierde-vară* „leneș”, *împinge-tava* „restaurant cu autoservire, calitate inferioară”; *a da дума* „a mitui”, *Fie Iertatului* „mort”;

Verb + prepoziție + substantiv: *a se răsti la bocanci* „a voma”, *a lua în avion* „a ironiza”, *dus cu pluta* „a fi nebun”;

Adjectiv + adjectiv: *afro-american* „negru”;

Adjectiv + prepoziție + substantiv: *fudul de urechi* „surd”; *slab de inger* „fricos”;

Substantiv + adjectiv: *coate-goale* „sărac”, *tabula rasa* „prost”, *apă tare* „țuică”, *fată-mare* „bancnota de 500 lei românești”;

Substantiv + substantiv: *boyfriend-ul* „amant”, *air-baguri* „șini”; *Tanti Roza* „scleroză”;

Substantiv + prepoziție + substantiv: *casă fără geamuri* „închisoare”, *crimă și pedeapsă* „aglomerație, îmbulzeală”;

Prepoziție + substantiv: *la deal* „cimitir”; *de pe Calea Victoriei* „securiști”;

Prepoziție + substantiv + numeral: *de vîrsta a treia* „bătrîn”, *de mîna a treia* „calitate rea”;

Adverb + verb: *a binecuvînta* „a critica”;

Abrevieri: *p.p.c.* „poate pică ceva”, *SANEPID* „serviciu antiepidemic”³, *APV* „armată pe viață”⁴;

Mai există în limba română o serie de eufemisme formate prin compunere, a căror structură se deosebește de tipurile enumerate mai sus. De exemplu, *ucigă-l toaca* „drac”, *lasă-mă-să-te-las* „indiferent”, *playboy* „amant”, *semianalfabet* „prost”.

e) *Reduplicarea*, ca mijloc intern de formare a eufemismelor, contribuie și ea la diversificarea registrului de eufemisme: *a tălălăi* „a vorbi mult”, *zig-zig* „relație sexuală”, *fiș-fiș* „bani”, *pipi* „a se urina”, *baubau* „sprietoare pentru copii”, *a se chercheli* „a se îmbăta”, *durduliu* „gras”.

2) Procedeele externe de creare a eufemismelor sînt reprezentate de împrumuturi care pot fi împărțite în două categorii:

a) *Neologisme-împrumuturi* adaptate la normele în vigoare ale limbii române; Eufemismele neologice se pot încetățeni în limbă dacă respectă trei condiții: „să se înlocuiască sunetele care lipsesc în limba noastră, să i se dea cuvîntului nou un accent, să i se dea o formă gramaticală” [Flaișer 2009: 170]. Pentru exemplificare: *handicapat* (< engl. *handicapped* „invalid”), *afroamerican* (< engl. *afroamerican* „negru”), *joburi* (< engl. *jobs* „servicii, slujbe”) etc.

b) *Xenisme* sînt împrumuturi neadaptate. Eufemismele-xenisme, spre deosebire de cele neologice, se utilizează în limba română sub forma ca și din limba de origine: *impossible man* (< engl. „insuportabil, neagreabil”), *babysitter* (< engl. „doică, dădacă”), *manager pe vînzări* (< engl. „vînzător”), *hair stylist* (< engl. „frizer”), *gastarbeiter* (< germ. „muncitori străini”), *paparazzi* (< it. „fotograf”) etc.

3) Procedeele mixte de formare a eufemismelor este reprezentat de *calcul lingvistic*. Astfel, eufemismele dintr-o societate reușesc să traverseze granițele spațiului caracteristic acesteia și sînt preluate ușor de vorbitorii altei societăți, traducîndu-le integral, parțial sau formînd un cuvînt nou din materialul autohton, dar după un model străin. Deseori, termenii calchiați posedă deja funcție eufemistică în limba din care vin. Pentru exemplificare (< engl. *underdeveloped*) folosit în sintagma „țări subdezvoltate”, *a reține* (< fr. *retenir* „a aresta”), *susținut* (< fr. *soutenir* „a avea pile”), *a maltrata* (< fr. *maltraiter* „a bate”).

Cele mai dese sintagme calchiate frazeologice sînt preluate din limba engleză cum ar fi: *pagube colaterale* (< engl. *collateral damage*), *lovitura chirurgicală* (< engl. *surgical strike*), *linie fierbinte* cu sens de telefon erotic (< engl. *hot line*), *discriminare pozitivă* (< engl. *positive discrimination*). Calcul lingvistic este foarte activ îndeosebi în etapa modernă a limbii, astfel împrumutînd și creînd intern cu ajutorul materialului limbii române devine un efort necesar de cultivare a limbii.

Tot mai insistent în ultimii ani se abordează problematica formării competențelor la studenți, de aceea am făcut mici încercări de a nominaliza competențe concrete și necesare studenților pentru o

³În multe situații, eufemismul *SANEPID* e utilizat pentru a face aluzie la bolile infecțioase sau la insecte, pe care le poate avea o oarecare persoană.

⁴*APV* cu derivatul *apevist*, provine din jargonul militar, dar în contextul „după căsătorie va deveni un apevist”, va avea funcția eufemistică cu sensul „va sluji toată viața”.

analiză mai profundă a eufemismelor. Definiția competențelor ne-a motivat că „acestea trebuie dezvoltate pînă la finalizarea educației obligatorii și urmează să acționeze ca un fundament pentru învățarea pe parcursul întregii vieți” [Cartaleanu 2008: 5].

Conform „nivelelor de clasificare ale taxonomiei lui Bloom” [Achiri 2004: 28], putem deduce următoarele competențe, care indică comportamentele de învățare ale eufemismelor. Aceste competențe facili-tează în atelier atît pentru profesor, cît și pentru student. *La nivel de cunoaștere* se încadrează următoarele competențe: identificarea eufemismelor, recunoașterea lor în context; *la nivel de comprehensiune*: traducerea eufemismului, exprimarea unui eufemism în cuvintele proprii, interpretarea unui eufemism, introducerea eufemismului în comunicare; *la nivel de aplicare*: utilizarea eufemismului, clasificarea conform formării eufemismelor; *la nivel de analiză*: analiza domeniului de utilizare a eufemismului, deducerea (căutarea relației eufemismului cu epoca utilizării lui); *la nivel de sinteză*: crearea eufemismelor noi, derivarea; *la nivel de evaluare*: argumentarea în baza definiției că lexemul propus este eufemism, evaluarea răspunsului studentului, validarea și compararea rezultatelor obținute în urma exercițiilor lexicale. Conform competențelor numite și diversităților de nivele, putem conchide că eufemismele pot fi exersate la diverse tipuri de lecții: lecție-prelegeri, lecție-seminar, lecție-evaluare, lecție-practicum, mini-ateliere etc.

Bibliografie:

1. Achiri, I., Cara, A., *Proiectarea didactică: Orientări metodologice*, Chișinău, Lyceum, 2004.
2. Cartaleanu, T., Cosovan, O., Goraș-Postică, V., Lîsenco, S., Sclifos, L., *Formare de competențe prin strategii didactice interactive*, Chișinău, Centrul Educațional Pro Didactica, 2008.
3. *Limba și literatura română, Curriculum pentru clasele a X-a – a XII-a*, Chișinău, Știința, 2010.
4. Flaișer, M., *Nume de profesii și profesioniști*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.
5. Sorlin, S., *Euphemisme et idéologie// Empreintes de l'euphémisme*. Tours et détours, Paris, L' Harmattan, 2010.
6. Zafiu, R., *101 cuvinte argotice*, București, Humanitas, 2010.
7. *Lumea*, Revista de politică globală și eveniment internațional, *Elita francmasoneriei mondiale și-a conștrit baze clandestine ultrasecrete*, 2010, nr. 4, România.
8. *Lumea*, Revista de politică globală și eveniment internațional, *dacă regele Mihai avea pantaloni, cum era la Palatul Cotroceni*, 2009, nr. 12, România.
9. *Lumea*, Revista de politică globală și eveniment internațional, *Marele patriot Mihai Eminescu, un martir ucis la comanda francmasoneriei*, 2010, nr. 6, România.